

Kiss Iván Nagy Gáspár-díjas

„Egy kulacsnyi megmentett víz a tikkadónak.” Ezekkel a szavakkal méltatta az 1956 *Fénylő arcai* című, a forradalom ötvenedik évfordulóján megjelenő művet Csurka István. A gazdag jubileumi terméséből is kiviláglott a költő és a művész, Nagy Gáspár és Kiss Iván együtt lélegző nagy mementója.

’56-hoz hétéves kiskamaszként volt közük, ugyanazt a történelmet élték, ugyanazt a világot szenvedték, s bár Iván a fiatalabb, de csupán 86 nappal. Kevesebb mint három hónap van köztük, a levert forradalom sebe egyformán vérezte át mindkettejük sorsát. A Gáspár versében izzó Öröknyár is egyformán vált sorsfordító élményükké, legföljebb a cím folytatását – elmúltam 9 éves – Ivánnak így kellett aktualizálnia: majdnem 9 éves lettem.

Unalomig ismert az illusztrátor és az irodalmár találkozásának sémája. A költő kopogtat a rajzolónál: kész vagyok, olvass bele, fordítsd át képpé, lesz-e látomásod? A fordítottja igencsak ritka, már-már kuriózum. Az, amikor egy képzőművész állványa, rajzasztala vagy kibomló mappája előtt döbben rá a poéta, hogy még meg nem fogalmazott sorait, strófáit rejtik a képek. Kiss Iván két évvel korábban, 2004-ben kezdte rajzolni a fénylő arcokat, nem is könyvben, hanem filmben és animációban gondolkozva. Komoly rajzfilmes pálya s benne több önállóan rajzolt, rendezett rövidfilm volt már mögötte: az 1986-os *B-A-C-H*, a 98-as *Tánc*, 2000-es *Út*, a 2002-es *Fény és káosz*, a 2004-es *Átváltozás*. Felismerhető karakter, pontos dramaturgia, filozofikus mélység; a lélek elszánt megmutatkozása mind. A lélek szó spirituális erejét számunkra, animációs filmmel foglalkozók számára szakmai tartalom is kiegészíti. Animálunk, azaz lélekkel telítünk, idézgetjük a latin szó etimológiáját, s hogy lélekkel töltekeznek a filmek nézője, azt Kiss Iván opusait látva fokozottan érezhetjük. „Úgy hanyatlom el, mint az árnyék az ő megnyúlásakor; ide s tova hanyattatom, mint a sáska.” Idézi egy másik Gáspár, Károli magyarító átköltésében a 109. zsoldárt, s hozzá Ovidiust, Kafkát, Hamvas Bélát az *Átváltozás* című film. A sokadik fénykorát élő, egyre változatosabb magyar rajzfilmes szcénából is kitűntek különös

OROSZ ISTVÁN (1951) Budakeszin élő képzőművész, rajzfilmrendező.

stílusukkal Kiss Iván munkái. Grafitrajz átiratban megelevenedő fényképek – ennyi a primer élmény, s a legtöbb méltató be is éri ennek rögzítésével, holott az átlényegülő fotó a filmvászonon zajló, lüktető metamorfózisnak csupán egyik s nem is a legfontosabb eleme.

Az ötvenhatos forradalmárok, szabadságharcosok és mártírok fényképeit azért kezdte gyűjtögetni Kiss Iván, hogy jobban ismerje őket, hogy megtanulja az arcukat; és hogy az alkotás kegyelmi pillanataiban azonossá váljék velük, lerajzolta mindet. Mert ott van ő is a monokróm portrékban, a szabadkézi rajz esetlegességében és többletében. A rajzolásához konyítói kolléga még azt is észreveheti, bal kezében fogta a ceruzát, mint Leonardo, mint Petőfi, mint Picasso. *Töredékek 1956* – ez volt a Pannónia filmstúdió égisze alatt, de zömmel a tornácos budakeszi parasztházában készülő majd' tízperces rajzfilm címe, s a film kulcs- és fázisrajzaiként készült ceruzaportrékat mutatta meg Nagy Gáspárnak.

„Nem voltunk barátok, inkább jó ismerősök – emlékezett vissza. Egyszer templomból hazafelé arra kértem őt, tekintse meg rajzaimat. Felvettem neki a közös kötet ötletét. Tetszett neki a gondolat, de azt előre nem lehet tudni, hogy a »múzsza csókja« mikor érkezik. Fél évig nem is jelentkezett. Hirtelen felkeresett sok verssel, és azt mondta: ezt most hallgasd meg. Leült a fotelbe, én kiterítettem a padlóra rajzaimat, és Gáspár felolvasta nekem az egész kötet anyagát. Sajnos, nem kapcsolom be a magnetofont, pedig milyen szép lett volna... Azóta ez, hál' istennek, megjelent CD-n a költő előadásában. A kötetben két hosszabb poéma található. Az egyik címe: *Fénylő arcok és tükröképek*. Ezt a ciklust kimondottan rajzaim ihlették. A második ciklus az *Október végi tiszta lángok* már megvolt neki, ha nem is abban a formában, ami a kötetben megjelent. Ahogy olvasta nálam a két versciklust, máris tudtam, hogy mihez melyik rajzom illik, így könnyű volt a kötet összeállítása.”

Iván ötvenhat grafikáját ketten választották ki, s együtt illesztették a költemények mellé. Művészeti ágak párbeszéde zajlott, sőt tágabb dialógust is mondhatnánk, hiszen a kötet második ciklusát, az *Október végi tiszta lángok*at a komponista Szokolay Sándor oratórium-szöveggönyvként is életre keltette. Aztán a film és a könyv és a muzsika már párhuzamosan futott. És az élet is. A film- és a könyvbemutató idején Gáspár már nagybeteg; a könyvhéten, a Püski-sátorban már Iván képviselte, ő dedikált helyette is, de 2006. október 23-án, az '56-os budakeszi emlékköavatáson a költő sem hiányzott. „Romolhatatlan arcuk, mint a márvány, Isten elé tett memorandum: fényes kiáltvány!” – olvasható a kőbe vésve, s Gáspár sorai mellett a romolhatatlan arcot, Iván egyik rajzát is őrzi a kő.

A Nagy Gáspár-díj ürügyén talán elég lett volna ennyi is, a díjazott kapcsán azonban nem. Ismerjék meg jobban, úgy, ahogyan Gáspár is ismerhette. 2003-ban, nem sokkal azelőtt, hogy belefogott '56-os filmjébe, megkapta a filmművészek legfontosabb szakmai elismerését, a Balázs Béla-díjat. Illetve majdnem megkapta. Kis Iván ugyanis nem vette azt át. Nem volt hajlandó elfogadni. „A gesztus, hogy nem veszem át a díjat, a fennhéjázó, hatalomhoz dörgölöző, minden

áldozatra képtelen, kisstílusú, megélhetési értelmiségnek is válasz... A gondolat, szó és cselekedet egységét nem lehet megkerülni semmilyen indokkal..." - mondta egy makacsságát firtató interjújában.

Pontosan tudom, hogy Kiss Iván sosem várt, nem is számított kárpótlásra; azt remélem mégis, hogy ismerősei, barátai erkölcsi elégtételként élik majd meg a Nagy Gáspár-díjat, s a nagyobb nyilvánosság miatt talán a szakma újra felfigyel a filmművész-grafikus Kiss Ivánra.

Husztai István: Kijev környéke, Szilánkok-sorozat, 2022 (Képrport, MŰOSZ nagydíj, 1. helyezett)

